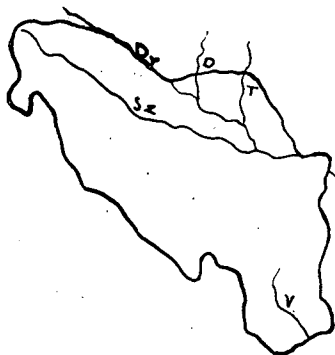

Melyek Jugoszlávia folyói?

A tanulók önállóan, térkép segítségével dolgoznak. (Három tanuló munkájának értékelése ponttal.)

Ellenőrzés: a táblán levő vaktérképbe a tanulók beírják a folyók neveit. 16 diakép vetítése. Minden diaképhez magánó segítségével magyarázó szöveg és zenei aláfestés.

6. Összefoglalás: keretében dolgoztam fel „A tengerpart” c. olvasmányt.

7. Házi feladat: 162–164.

BALLAI ANTALNÉ — DR. VARGHA LÁSZLÓ

Tanárképző Főiskola, Nyíregyháza

„Afrika lakossága” az általános iskola 7. osztályában

A módszerek változatos, szakszerű alkalmazásánál figyelembe kell venni az oktatási és nevelési célt, a tanulók meglévő ismereteit és életkori sajátosságait, a tanítási anyag természetét és az oktatásra rendelkezésre álló időt. Ezek figyelembevételével nyújtjuk a tényanyagot.

A földrajzi tények elsajátításának folyamatában kell kifejleszteni a földrajzi gondolkodást, lényegében a térképhez kötött gondolkodást. El kell érünk, hogy a tanuló az ítéleteket képes legyen átvinni a térképre gyakorlás útján.

Választásunk azért esett erre a tanítási egységre, mert feldolgozása nem okoz különösebb nehézséget, a tanárok többsége is könnyű anyagnak tartja. Ezért sokan hajlamosak arra, hogy 10–15 perces közléssel, a legegyszerűbb módszerek alkalmazásával dolgozzák fel. Arról viszont megfélekeznek, hogy az erkölcsi nevelés szempontjából igen lényeges lehetőségeket (hazafiság, proletárinternacionalizmus) megfelelően kiaknázzák.

Az alábbiakban ismertetjük a 7/c osztályban megtartott órát, abban a sorrendben, ahogy az egyes eljárások az órán sorra kerültek:

I. Házi feladat ellenőrzése (munkafüzet 27. old. 2. és 3. feladata)

ELLENŐRZÉS MÓDSZERE: A 2. feladat (Húzd alá a megfelelő szöveget!) megoldásáról egy tanuló beszámol, a többiek ellenőrzik sajátjukat, s ha szükséges, javítanak. A 3. feladattal kapcsolatosan egy tanuló felolvassa a trópusi őserdőről gyűjtött jelzőket. Az elhangzott jelzőket aláhúzzák a munkafüzetükben, s kiegészítik olyannal, amiről még nem volt szó. Így az osztály előtt a következő gyűjtött fogalmak, jelzők elevenedtek fel: — sűrű, buja, mocsaras, áthatolhatatlan, örökzöld, szövevényes, fojtólevegőjű, páradús, sötét, liános, bozótos, párás, fülledt. —

TÉRKÉPMUNKA. *Osztályfoglalkoztatás:* atlasz 27. old. térképének használatával.
Hol terül el Afrika?

Földrajzi helyzetének meghatározása fokhálózat segítségével.

Mi jellemző a felszínére?

Melyik éghajlati övben terül el?

Hogyan aránylanak az éghajlati övek a terület nagyságához?

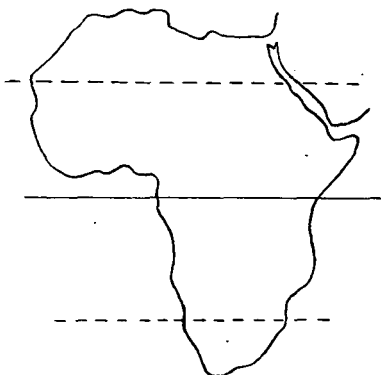
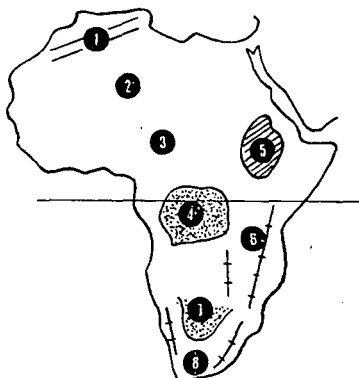
Mi határozza meg a természetes növényzet kialakulását?

Néhány kérdés csak, de jelentősen hozzájárult a figyelem és gondolkodás földrajzi témára való irányításához, s elősegítette a tanult anyag felelevenítését, a régi ismeretek felszínén tartását.

Számonkérés megosztott formája:

ELLENŐRZÉS ÍRÁSBAN:

1. *írásban:* hat tanuló kap írásbeli feladatot, melyből 2–2 tanulóé azonos. (Felszín, éghajlat–növényzet, állatok–növényzeti öv, lásd A. B. C. mellékletben!)

ELLENŐRZÉS SZÓBAN:

2. *szóbeli* feleletek:

a) Jellemezze az őserdők vidékét!

b) Hol terül el a szavannák öve? Miért ott alakultak ki?

c) A sztyepp és sivatag sajátosságai, kialakulásuk!

VILLÁMTOPOGRÁFIA:

Felelőkhöz: a) Nilus

b) Niger

c) Zambezi

Osztályhoz: Papírlapjukra írnak: sivatagot, lánchegységet, magasföldeket. (Két tanuló felolvassa, másik kettő értékeli, elfogadja, helyesbíti vagy kiegészíti.)

ÉRTÉKELES – INDOKLÁSSAL – ÉRDEMJECCSEL:

A szóbeli beszámoló értékelésének alapja: a felelet tartalma, a lényeg kiemelése, térképi elhelyezés, logikai összefüggő szemlélet. (A szóbeli feleletek 5, 3, 4-es értékűek voltak).

Írásbeli feladat ellenőrzési módja: 2 azonos feladtból egy a tanulónál marad, a másik tanuló átadja a tanárnak. A tanuló sajátját felolvassa, a tanár a kezében levőt javítja, — jó figyelemmegosztással a felolvasottat is figyeli —, az egész osztály résztvesz az ellenőrzési munkában. Észrevételeiket elmondják, helyesbítéseket, kiegészítéseket végeznek. A tanár értékeli és osztályoz. A 3x2 feladatlapot ilyen módon percek alatt, az egész osztály éber figyelme, érdeklődése és aktív közreműködése mellett ellenőrizhetjük és értékelhetjük.

Az írásbeli feladatok megoldásából, esetleges hibáiból megállapítható:

A)-nál a felszíni tájak és névanyag ismeretének mértéke, térképi tájékozódási készség, jól lokalizálta-e a földrajzi objektumokat, a jelek ismeretének birtokában van-e?

B)-nél: megértette-e a zonalitás törvényszerűségeit, miként tudatosodtak a földrajzi törvények, s hogyan kapcsolódtak a helyrajzi ismerethez.

C)-nél: felismerte-e az élőlény és környezete, valamint életmódja közötti összefüggést, s hogyan gondolkodott az *élvilág* és *földrajz* tárgyak koncentrálnálható anyagrészeinél.

A jó válaszok, a specifikus szavak megfelelő helyre való írása meggyőző erővel bizonyítottak, hogy nem a lexikális tudás, hanem a földrajzi gondolkodás, földrajzi tartalom a döntő tanulóinknál. (Az írásbeli feleletek érdemjegyei: 4 jeles; 2 jó).

A *villámtopográfia* névkártyáira mindegyik felelő a fogalmat, a térképi elhelyezést adta válaszul. Szükség szerint kiegészített az osztály, sőt többoldalúan is lokalizáltak. Ezzel életközbe hozzuk tanulóink számára a földrajzot, a mindennapi élet földrajzát, s ha hallanak, vagy olvasnak földrajzi neveket, azonnal koncentrálni tudnak. (Melyik kontinensen, melyik nagy tájon, mi az, amiről nevezetes?)

Az osztály tanulójánál mindig van a munkafüzetben üres papírlap, s arra írnak néhány nevet. Jelen esetben a feladott névanyag emlékezetből való felírása, s kategória szerinti csoportosítása azt a célt szolgálta, hogy minden tanuló aktívan kapcsolódjon be a munkába. Egyben az új anyag tárgyalását is előkészítette, felidéződtek a lakosság eloszlásához szükséges felszíni tájak.

Látszólag soknak tűnik a számonkérésre fordított idő, de időbeli eltolódást nem jelentett az új anyag rovására. Egyrészt, mert párhuzamosan folyt az írásbeli-szóbeli ellenőrzés, másrészt ez az osztály a legváltozatosabb módszerekhez, a gyors változatossághoz már hozzászokott, sőt igényli.

II. Új anyag feldolgozása

Célkitűzés: A mai órán Afrika lakosságával ismerkedünk meg.

FRONTÁLIS MUNKÁVAL: Munkafüzetbe az óraszám és dátum felírása. 1. sz. feladat megoldása, osztálymunkával. Európa és Afrika területi adatainak felidézése, a lakosság számának felírása a négyzögekhez. A 100 és 10 millió lakos jelzésének értelmezése.

ONÁLLÓ MUNKÁVAL: A tanulók piros tömött karikákkal jelölik a füzetükben a két kontinens lakosságát.

ELLENŐRZÉS: Hány nagy, hány kisebb karikát rajzoltál? Miért? Mire következtek a területek nagyságának és a lakosság számának egybevetéséből? Új ítéletalkotás, a népsűrűségekre való következtetés.

Tankönyv függeléke: 208. oldal: Népsűrűség adatainak megkeresése.

TANKÖNYVI SZEMLÉLTETÉS: oszlopos formában. A) oszlop a tankönyv 91. oldalán lévő növényzeti övek térképét, B) oszlop a 95. oldalon lévő népsűrűségi térképet keresi meg. A két speciális térképet egymás mellé helyezve, mindkét tanulót figyel, s megállapítják a sűrűnlakott, lakatlan, közepesen lakott területeket.

BESZÉLGETÉS: A természeti-, valamint a társadalmi okok megkeresésével adnak választ a népsűrűség változatos, egyenlőtlen, s viszonylag kicsi voltára.

A párhuzamos szemléltetés előnyét abban láttuk, hogy a térképhez kötött gondolkodási készséget fejlesztette, a rejtett tartalom kifejtéséhez összehasonlítási, szemléleti alapot adott. A természeti-gazdasági jelenségek kapcsolatára és az oksági viszony feltárására nevelői iránítással jutottak el a tanulók. A felsorakoztatott tényekből aztán maguk a tanulók vonták le a következtetést.

Afrika lakóinak megoszlása, külső tulajdonságaik, életmódjuk.

TANKÖNYVI SZEMLÉLTETÉS: 94. oldal, 58. ábra

A piktogrammokból a számbeli megoszlás kiszámítása.

ÖNÁLLÓ MUNKÁVAL: Az adatok tankönyvbeírása ceruzával, majd a számok összeadása.

ELLENŐRZÉS: felolvasással. Megállapítás: 260 millió lakos.

EPISZKÓPPAL VETÍTÉS: Kende István — Jó reggelt, Afrika! — c. könyvből néhány portré szemléltetése (munkásférfi, asszony, leány, gyermek)

Megfigyelési feladat: A négerek sajátos, külső tulajdonságai, (bőr, haj, ajak, orr) és települési viszonyaik.

BESZÉLGETÉS: a tanulók kifejezésre juttatják, hogy csak külső tulajdonság alapján különböznek tőlünk a négerek. Tanári tudatosításra volt szükség annak megértése érdekében: hogy egyetlen emberfaj van, s ezen belül a fajták csak környezethatás által okozott külső jegyekben különböznek. A fejlődési lehetőségek a társadalom fejlettségétől függenek, — ezt viszont már történelmi tanulmányaik alapján megvilágították.

ELBESZÉLÉS: Néhány epizód a felszabadult Guinea életéből. Már a képek szemlélése is érdeklődést váltott ki a könyv tartalma iránt, az olvasottabb tanulók felírták a címét, s azóta már tudjuk, hogy többen is elolvasták.

MAGYARÁZAT: pigmeusok = törpenégerek. Életmódjuk, elmaradottságuk oka.

TANKÖNYVI SZEMLÉLTETÉS: Afrika lakói közül 9., 10. és 11. színes kép. (Arab, nemzeti viseletben, — Szenegáli munkás, — Piac Leopoldville városában) *Afrika megismerése*, gyarmatosítása, Afrika népe lerázza bilincset.

BESZÉLGETÉS: ókori helyzet, „sötét” Afrika.

Mi akadályozta a belső területek megismerését?

Megismerésében, kutatásában mely nép fiait vettek részt, s szereztek érdemeket?

TANKÖNYVI OLVASMÁNY: Az A) oszlop Magyar Lászlóról, a B) oszlop Teleki Sámuelről szóló olvasmányi részt magában elolvassa. 1—1 tanuló beszámol érdekeiről, majd megkeressük a térképen a Teleki vulkánt. A nemzeti büszkeség érzésének felébresztésére és elmélyítésére szolgáló rész. Otthon nem minden tanuló olvassa el ezeket az ajánlott részeket, így viszont a tanulók beszámolóját mindenki hallja, s az otthoni újraolvasáshoz is serkentést kapnak.

A II. világháború utáni- és a jelenlegi helyzet:

FOLYAMATOS MEGFIGYELÉS ALAPJÁN: „Mi újság Afrikában”

(minden kontinensnél változik a kérdés)

Újságból, a rádió- és a TV adásaiból gyűjtött anyagok alapján.

BESZÉLGETÉS: Elnyomott népek szabadságharcáról, önfeláldozó, hősiek példamutató életükről, a fehérek megkülönböztető, sokszor terrorisztikus bánásmódjáról adnak számot a tanulók. A gyarmati és felszabadult országok népeivel való szolidaritás érzése mellett, — a beszélgetés irányításával —, az is kifejezésre jutott, hogy igazságos a harcuk. Sőt továbbmenve: a szabadságot nem elég kivívni, hanem meg is kell védeni! A mi hazánk védelmére is készek vagyunk, ha ellenség fenyegeti.

FRONTÁLIS OSZTÁLYMUNKÁVAL: munkafüzet 2. pontjának kitöltése.

Kik voltak Afrika gyarmatosítói?

Válaszadás a 4. pontra: Mivel segítik a szocialista országok Afrika gazdasági fejlődését és művelődését?

A rögzítés a tanulók meglévő ismeretei, tájékozottsága és élményei alapján történt.

III. Összefoglalás

Hasonlítsuk össze Európa és Afrika lakosságát! Népsűrűségét!

Miért egyenetlen a lakosság eloszlása?

Mely népek élnek Afrikában?

OSZLOPOS GRAFIKONOS ÁBRÁZOLÁS: A táblára előzetesen felrajzolt oszlopos grafikonra a számadatok feltüntetése, a tanulók közreműködésével.

A piktogrammos ábrázolás adatainak alkalmazása eredményesnek bizonyult.

Mely népek gyarmatosították?

Említetek felszabadult országokat!

Házi feladat: a tankönyv 94. oldalán A munkafüzet 3. feladata. Oszlopos grafikon, mely a gyarmati uralom rohamos csökkenését, s egyben a függetlenségre való törekvés számszerű, illetve százalékos eredményeit tükrözi.

A következő órán, a házi feladat ellenőrzésénél a tanulók alkotnak ítéletet, — hasonló tartalommal —, a grafikus ábrázolás szemlélete alapján.

Folyamatos feladat: „Mi újság Afrikában?”

Az új metodikai eljárásokat, új utakat kereső pedagógusok száma öröndetesen emelkedik, mondhatnánk valóságos erjedési folyamat indult meg ezen a téren. Sokan vannak, akik hasznos, értékes elméleti útmutatásokkal, gondolatébresztéssel, vagy gazdag tapasztalatokkal aktívizálják gyakorló pedagógusainkat, így segítik a munkájukat. Mi az utóbbiakhoz csatlakozva, egy olyan óra anyagának a tapasztalatait szűrtük le, s bocsájtjuk közre, melynek feldolgozási módszerei — a vegyes típusú órán belül — elég sablonosak. Egyszerű formában, de minden iskolában megvalósítható módon, a módszerkombinációk létjogosultságát igyekeztünk bemutatni. A gyakorlat igazolta, hogy a módszerek változatos, céltudatos megválasztása az érdeklődés felkeltését, fokozását és a figyelem tartósságát is komoly mértékben biztosítja.

Mit kíván ez a munka a tanártól? Állandó közvetlen és közvetett felkészülést, új gondolatokat a tervezésben, a kivitelezésben. S olyan belső motiváltságot a földrajz tanításához, amely hivatásteretettel párosulva megszeretteti a tanulókkal tárgyunkat!

